

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ У ФРАНЦІЇ

БІБЛІОТЕКА САМООСВІТИ

О. Жданович

ВІКИ ГОВОРЯТЬ

EDITIONS S.C.I.P.

PARIS-LYON

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ У ФРАНЦІЇ
БІБЛІОТЕКА САМООСВІТИ

О. Жданович

ВІКИ ГОВОРЯТЬ

EDITIONS S.C.I.P.
PARIS-LYON

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Цією брошурою починаємо видання Бібліотеки Самоосвіти. Не треба в'яснювати, чому починаємо саме від історії України — це сказано в самій брошурі.

«Віки говорять» — це лише конспект історії України. Метою його є — дати загальні відомості тому, хто бажає познайомитись з історією нашої Батьківщини та бути підручною книжечкою для тих, що хотіли б когось розповісти історію України — тут вони знайдуть найголовніші дати, постаті й хронологію подій.

З усією рішучістю треба сказати, що вивчення історії України не можна закінчити прочитавши цю брошуру. Історію треба студіювати. Для цього є ряд кращих і гірших підручників. Згадаємо тут лише ті, що тепер можна роздобути: Р. Задеснянського, М. Аркаса, І. Холмського, Д. Дорошенка, вид. І. Тиктора. В бібліотеках знайдете ще й гарну «Історію української держави» — Терлецького, М. Грушевського та ін.

Для вивчення історії найновішого періоду слід перечитати такі книги, як: «Самостійна Україна» — М. Міхновського, «ОУН в війні», «Українське підпілля від УВО до ОУН» — В. Мартинця, «Культурна політика большевиків» — Н. Николишина та інші. Про різні нові видання інформує стало українська преса. Їх треба читати, бо наука не може кінчатись на одній брошурі, чи навіть одній грубій книзі.

1. Мова віків

Шалений вітер подій на порозі ХХ. століття нещадно поторощив божків, яким молився ХІХ. вік. Найбільшими з них були: лібералізм і соціалізм, що відкидали націю, як нерозривну цілість, як спільноту, що об'єднує в собі всіх живих, мертвих і ненароджених.

Ми, які визнаємо націоналістичний світогляд, знаємо, що одиниця має таку вартість, яке становище займає вона між членами нації. Доля одиниці нерозривно зв'язана з долею нації, до якої вона належить. Тому мусить кожний окреслити і знати не лише себе, але й націю свою в цілому.

«Нема нічого гіршого від почуття власної безсильності», — писав один історик. І відомо, що власну силу може людина пізнати лише тоді, коли щось робить, чинить. Чин — це свічадо, в якому людський дух бачить своє обличчя і свої можливості. Так само нація. А що ж казати про нас, націю бездержавну, биту неухаючими. Не маємо змоги бачити збірний вислід наших сучасних змагань — тимбільше мусимо глянути на чини, доконані в минулому, щоб в них знайти себе, своє обличчя, свої можливості й побачити свою силу.

Немає на світі народу, якого історія була б так багата, а одночасно, так трагічна, як українська.

2. Початки історії

Територія, яку заселює український нарід, мала величезний вплив на його долю. Охоплена поліськими болотами, Карпатами, Чорним морем, Дунаєм і Кавказом — має вона на північному сході велику відкритгу браму, якою довгі століття вливались різні орди, щоб перекотитись через наші степи, розливаючи ріки крови й знищивши працю та культурний дорібок багатьох літ. Великий простір нашої території не дозволив українським племенам відразу згуртуватись й створити міцну державу, яка б встоялась перед кочовиками. Предки наші мусіли згуртуватись в лісовій полосі України і завойовувати степ відповідно до своїх сил, щоб остаточно його перемогти за Козаччини й опанувати плугом десь аж вкінці XVIII. ст.

Початки людського життя на нашій землі сягають кам'яної доби на кілька тисяч років перед народженням Христа, про що свідчать різні історичні пам'ятки, викопані в багатьох місцевостях України.

Одна з цікавіших культур початку ново-кам'яної доби — це т. зв. надбужанська культура, після якої поширюється на українських землях дуже високо розвинена трипільська культура, названа так від с. Трипілья на Київщині, де знайдено її найбагатші останки. Цвіла ця культура в нас 2500-2000 років перед народженням Христа. Вона була поширена на просторі від Чернігівщини по Галичину та Бессарабію.

Початково південні степи, береги Чорного моря, що було єдиною дорогою для зв'язку зі світом — були цілковито недоступні для наших предків. Ще в VI віці до Христа тут оселяються греки, закладаючи великі міста-колонії і приносячи сюди свою високу культуру. Але коли наші предки не могли спинити хижих азійських орд, то тимбільше не встоялись греки і міста їх були знищені, а ті, що оборонились проти кочовиків, впали під ударом Української Держави.

Словянські племена, що лягли в основу української нації, від давен-давна заселяли наші землі й вже в VI. віці після Христа твориться тут перша Українська Держава. Над усіма ними панує князь племені дулібів (або волинян), що жили над Бутом та у верхівях Дністра, Бога і Прип'яті. Держава ця — це великий військовий союз племен під проводом князя дулібів.

Це племя, як і союзні з ним поляни, деревляни і т. д., нічого спільного ні з москалями, ні з поляками не мали. Предками москалів були племена радимичів і вятичів, «лядського роду», що прийшли пізніше і мусіли осісти в біднішій від наших земель — Московщині. Вони вже тоді дуже різнились від племен українських. Про їх звичаї каже літописець: «Жили в лісі, як усяка звірина, їли все нечисте і були в них розмови про соромицькі речі перед батьками і перед жінками і не було у них весіль». Різниця ті чимдалі, то поглиблювалися. Племена московські мішаються з племенами фінськими чи монгольськими. Торгують і зносяться вони зі Сходом в той час, коли наші предки мають зв'язок з культурним Півднем (Візантія).

Держава дулібів скоро під натиском аварської орди упала, а на її руїнах повстають малі держави окремих племен, та йде державно-творча робота, що підготувала постання потуги, якої осередком стала земля київська, заселена племенем полян.

3. Київська імперія

Поляни у VIII ст. платили данину хозарам. Це була напів-кочова й доволі культурна орда в степах між Чорним та Каспійським морем, яка створила свою державу, що її згодом доценту знищив український князь Святослав Завойовник. Аж в половині IX. в. князі Аскольд і Дир скидають цю залежність.

Та тоді появляється новий чинник історії — варяги, що зі своєї Скандинавії вирушали шукати багатства й здобичі. Один з варязьких ватажків — Олег став князем в Києві (882 р.). Це була незвичайно важна подія в українській історії: Київ стає столицею. Той Київ, що лежить на перехресті шляхів з Заходу на Схід і з Півночі на Південь. Цей останній шлях був тоді найважливіший, бо провадив до Візантії. Олегова держава творить виразний клин, спрямований своїм вістрям на Південь, в сторону Чорного моря, що було шляхом до великої і культурної Візантійської імперії.

За панування Олега вже Українська Держава має силу заатакувати Південь і стати тут певною ногою та боротись за владу над ним. Олег своїми походами на Візантію змушує її підписати корисний для України торговельний договір і має силу охороняти цю торгівлю.

В другій половині X. століття Святослав Завойовник ще більше зміцнює державу київську і поширює її. Князь цей не хотів довше зносити загроз з південного-сходу від хозарів, що колись накладали дань на Київщину. У швидкому поході знищив він цю державу раз назавжди. Знайшовшись над Волгою, пішов далі на південь і розбив яссів та касогів на Кубані, спираючи в цей спосіб південні кордони держави о Каспій і Кавказ. Далі виправляється Святослав на середню Волгу і нищить там болгарську орду, а повертаючи, покорює племя вятичів.

Та зір князя ввесь час спрямований на південь — на Дунай, шлях, яким пливли усі багатства Європи. І Святослав іде туди, щоб розбити державу дунайських болгар і стати там міцною ногою. Але здобуття терену це ще не закріплення його, і під напором Візантії українська армія мусить відступати. Проте цим походом вказав Святослав шлях української експанзії на Балкан.

В боротьбі синів Святослава за великокняжий пре-

стол у Києві, переможно виходить Володимир, що справді заслужив на імя Великого, (980-1015). Вже скоре опанування всього велитенського простору імперії показує його здібності.

В часі цієї боротьби споєність держави дещо ослабла, але Володимир швидко її повертає, звязуючи сильною рукою всі землі зі столицею їх — Києвом. Так напр. покоровив він північні московські землі, заселені радимичами і вятичами, які завжди можна було втримати лише силою. І князі наші так робили, але племена ці не пропускали жодної нагоди, щоб виявити свою національну ворожість і відірватися.

Та Володимир не лише покоровив збунтовані землі. Він поширив кордони держави. Прилучив українські міста Перемишль, Червень і цілу так зв. Червону Русь, чим забезпечив собі західній кордон. На Півночі, окрім названих племен, розбив ятвягів і повернув землі, що лежать над Бугом. На Півдні погромив печенігів і укріпив південний кордон валом та фортецями, виказуючи цим велике розуміння ваги забезпечення від степу і потреби той степ здобути для себе.

Вернувши державі її кордони — Кавказ, Волга, Карпати, Чорне море, найбільшою турботою Володимира було запевнити їй єдність і споєність.

Держава ця зростала на рештках племен, що були покорені Києвом. Щоб племінні окремішності не відродились, Володимир замість намісників посилав у поодинокі землі своїх синів. Це давало певну запоруку споєності. Але треба було ще якогось чинника, що об'єднував би всіх горожан держави. Цим чинником стало християнство, принесене з Візантії — разом з високою візантійською культурою (988). З прийняттям християнства в Україні щезли назви поодиноких племен — сіверян, деревлян, дулібів, тиверців, уличів, хорватів — оформлювався один народ, як була одна держава.

Вмираючи, лишив Володимир велику імперію — за-

безпечену, зміцнену та розбудовану. Залишив також розпочату працю над поширенням освіти і піднесенням культури. Діло його гідно продовжував Ярослав Мудрий (помер 1054 р.), що у всьому пішов слідами батька — як в культурній діяльності, так і в політичній. Закріпив за нашою державою Червенські городи і так само старався забезпечитись від Півночі й Півдня.

Так протягом цілої нашої історії, доброю була та політика, яка перемагала Північ, Захід (Польща), і Південь (степові орди, пізніш татари).

5. Галицько-Володимирська держава

Даючи кожному з синів якесь князівство, не думав Ярослав розбивати єдності держави — всі князі мали підлягати Київському. Але на великокняжому київському престолі сів Ізяслав I., що не доріс до завдання такого великого, як панування над українською імперією. Кияни його не любили. Коли ж князь програв битву з половцями над Альтою — Київ так зворохобився, що Ізяслав мусів втікати. Таке порушення авторитету князя мало фатальні наслідки. Після цього вже не раз будуть бояри бунтуватися проти князя, покликаючи собі іншого. Споєність держави слабне й котитиметься через це до упадку. Князі сперечаючись, чи то за Київ, чи за іншу волость, занедбують найвищий обов'язок: охорону цілості держави, охорону її кордонів.

Перші удари приходять з Півдня — від орди половців. В боротьбі з ними вславився Володимир Мономах, що зломив їх силу на довгі роки. Як князь київський (1113-1125), був він останній, що затримав авторитет Києва, столиці великої держави. Дальший удар прийшов з Півночі, що започаткував віковичну боротьбу з Московщиною. Андрій, князь Суздальський, 1169 р. зруйнував Київ так, що він перестав бути столицею. Центр держави української на кілька віків переноситься в князівство Галицько-Волинське.

4. Княжі міжусобиці

Галицька держава за Ярослава Осмомисла (1153-1187) простягалась від Сяну й Вислока здовж Карпат до Дунайського гирла і Чорного моря аж по нинішню Одесу. Союз з Візантією забезпечував торгівлю з південним Сходом. Портом був Малий Галич (тепер Галац) над Дунаєм. Але сили цієї держави почали підкопувати бояри, які хотіли обмежити князя, не памятаючи, що коли підтяти голову — загине ціле тіло.

Роман Великий (1170-1205), князь Волинський, вступаючи — 1199 р. на престол Галицький, об'єднав Галичину з Волинною і створив сильну державу, яка згодом охопила й Київ, відновлюючи українську імперію. Для запевнення спокою на північному кордоні, воював Роман литовців і ятвягів, а для забезпечення з Півдня — розбив половців. Хотів Роман і Польщу приборкати, щоб забезпечити державу і з Заходу, але при переправі через Вислу, під Завихостом, згинув славний князь 19. VI. 1205 року. Літопис зве його «Самодержцем і царем всеї Руси» — таким він був справді.

Роман полишив удову з двома маленькими синами — Данилом і Васильком. До них почали зголошуватись опікуни — то угорський король, то польські князі, і кожний хотів щось урвати. Аж врешті погодились, що галицьким князем стане син угорського короля, який одружиться з дочкою польського князя.

Але підростав хоробрий Данило і почав боротьбу зі своїми опікунами. Розбивши їх, він 1237 р. утвердився на Галицькому столі й почав велике діло — об'єднання держави. 1240 р. опанував Київ. Але знов прийшов страшний удар зі Сходу. Цим разом була це нова орда — татарська, що з'явилася в Європі з Азії ще 1222 р. Під проводом хана Батия здобули татари Переяслав, Чернігів, Київ, Володимир і Галич, знищивши й спаливши все, що зустріли на своєму шляху. Данило таки вдержався на княжому столі і почав

плянувати велику боротьбу проти татар. Шукав для цього помочі у західніх держав. Замирився з угорським королем Белою IV., якого 1245 р. розбив під Ярославом. В союзі з ним ходив походом в Чехію та Австрію. Син його Роман одружився з Гертрудою з Бабенбергів і цим набув законні права до Австрії. Але війни Данила з татарами й литовцями не дали змоги допомогти синові там вдержатись.

Татари знищили українські твердині й Данило будує нові. Так повстав Львів та Холм. Стараючись за допомогу проти татар, Данило вів переговори з римським папою Інокентієм IV., якого висланець коронував Данила на короля України в Дорогичині над Бугом (1253). Після смерти Данила (1264) син його Лев I. був князем лише галицьких земель зі столицею у Львові. Другий син Шварно зробився князем литовським, але не надовго. Лев пробував стати князем краківським, та це не вдалося. Зате вдалося прилучити Люблинську землю по Вислу (1293), закріплюючи цю територію за Українською Державою (аж до 1302 р.).

Користаючи з заколоту на Угорщині, здобув Лев частину Карпатської України (1282-3), а пізніше, Мукачів та Берегово, звязуючи цим закарпатських українців з матірним пнем. Виправлявся цей князь і на Шлеск. Син його Юрій I. (1301-1308) знов обєднав Галицько-Волинську державу, але стратив Люблинщину. Впало пізніше й Закарпаття, бо сини Юрія — Лев II. і Андрій (1308-23) були заняті боротьбою з татарами, охороняючи в дійсності перед ними весь християнський світ.

6. Литовсько-руське князівство

Зі смертю останнього князя Болеслава-Юрія Тройденевича — (1323-40), скінчилась Галицько-Волинська держава, що була продовженням Київської. Існувала вона по суті й далі з цілим своїм ладом, коли на українські землі прийшла литовська династія Гедимі-

новичів. Литовські князі опанували в XIV. ст. всі землі білоруські й більшість українських. Лише Галичина і Холмщина були поневолені Польщею, а Карпатська Україна — Угорщиною. Волоський воєвода Богдан з Мармароцини обсадив територію над Черемошем, Дністром, Чорним морем і долішнім Дунаєм та заклав тут молдавське князівство зі столицею в Сучаві. Державною мовою в ньому була мова українська до XVII. ст., бо й населення було українське.

Литовські князі, опанувавши білоруські та українські землі, створили тут велику й сильну державу. Держава ця була лише з назви литовською. Культурна вищість українців, горішня верства, та весь державний український лад мали такий вплив, що й самі литовські князі швидко зукраїнізувалися. Панувала тут українська мова, якою велось все урядування, панувало українське право — продовжувалась українська державна традиція. Один з литовських князів Федір Коріатович княжив на Закарпатті (1386-1437) і часи його перебування в Карпатській Україні — це часи тамтешнього народного відродження.

Литовські князі на українських землях були б себе остаточно незалежними від Вільна й повстала б знову українська Держава, та перешкодив цьому Вітовт Кейстурович (1382-1430), що в порозумінні з польським королем Ягайлом почав усувати Гедиміновичів з їх становищ. Усунені князі стали згодом лише князями — землевласниками. Так з Корибутовичів постали Вишневецькі, з Любартовичів — Сангушки і т. д., що після Люблинської Унії Польщі з Литвою (1569) — спольщилися: зпочатку політично, а згодом і національно. Було кілька спроб відірвати Українську Державу (Свидригайло 1432-8, Михайло Глинський 1507-8), але всі вони покінчилися невдачею.

Княжа Україна ще довго догоряла на Поліссі. Галичина та Холмщина творили ще якийсь час окреме князівство зі столицею в Белзі за Володислава Опольського (1372-8). Українські землі змагались за свою

незалежність. Крім згаданих повстань, були повстання в Галичині, що підіймались спираючись на Молдавію. Але й вони скінчились невдачею.

Спольщились Гедиміновичі, спольщились і Рюриковичі (князі Острозькі, Четвертинські, Чарторийські, Кисілі й інші) і наша вища верства вся перестає поволі бути носієм української державної ідеї. Перебирає її нова сила, що родилась у степах України.

7. Козаччина

Українські землі були безнастанно від 1222 р. наражені на криваві напади татар. Ані заходи Данила, ані змагання литовсько-українських князів не могли їх стримати. Землі українські над Дніпром щораз більше пустіли. Села попалені, населення в татарському полоні. Поляки, що дуже охоче брали доходи з українських селян, цілком не думали захищати їх від татарських загонів. А одночасно щораз то зростав утиск українських селян польськими земле-власниками.

Інакше було в українських містах. Міщани, зорганізовані в брацтвах, успішно боронили своїх національних і релігійних інтересів та мали можливість ширити освіту. Положення селян під польським пануванням було безпросвітне. Тому то сміливіші і жвавіші одиниці воліли небезпеки татарських нападів, як польське зверхництво. Вони йшли глибше в степи, куди не заглядали поляки, боячись татарського аркана чи отруєної стріли. Тут треба було йти в поле з рушницею за плечима та шаблею при боці, бо татари чатували скрізь. Так горді й свободолюбні українці здобували родючий степ у важкій боротьбі з південним наїздником.

Відважніші пускались у щирий степ, аж за Дніпрові пороги, на полювання та ловлю риби. Ці вже вели безнастанну боротьбу з татарами. Не лише відбивали їх, але й нападали на їхні кочовиська, табуни та вер-

тались зі здобичею. Це були справжні козаки. Вони під проводом Дмитра Байди-Вишневецького, на острові Хортиця, заклали твердиню — Січ (1550) і звідти вели свої протитатарські операції. Почались героїчні походи в Чорне море на міста Малої Азії: Синопу, Кафу, Трапезунт і Царгород. Відродилась традиція княжих походів і боротьба за опанування Півдня з Чорним морем.

Але скоро козакам прийшлося зустрітись з другим ворогом — Польщею. Польща немилим оком дивилась на зріст козацького війська. Польський король вирішив взяти козаків на своє утримання, а за це вимагати від них послуху. Тих, що на це пішли, вписано в реєстер і це були козаки реєстровані, або городові. Але більшість лишилась на Запоріжжі й почали одверту боротьбу з Польщею. 1592 р. почалось повстання Косинського, за ним ідуть непереривною низкою зриви Лободи, Наливайка, Гуні, Остряниці, Павлюка, Трясила. Повстання ці скінчилися невдачею — по містах і селах України станули польські залоги, але Україна вміла видобути зі себе незвичайну енергію, що кермована Богом даним вождем, піднесла нашу націю на вершини слави.

8. Козацька держава

Богдан Хмельницький, надзвичайний полководець і визначний політик, зрозумів, що збудувати державу можна лише при великій рішучості й умінні сконцентрувати всі сили на один важливий пункт. Тим пунктом була Польща. Замирився він з татарами і з початком 1648 р. почав свій переможний похід проти неї. Криваво зломив польську армію на Жовтих Водах, під Корсунем та Пилявцями, перейшов побідно Галичину, що вже 300 років була під Польщею і вступив у Холмщину. Тут під Замостям король попросив миру. Коли з весною 1649 р. поляки почали готуватись до війни, Хмельницький зустрів їх під Збара-

жем; король, щоб рятувати себе і свою армію, підписав під Зборовом мир, який визнав Хмельницького гетьманом України. Постала незалежна Українська Держава. Хотів Хмельницький її закріпити, призначаючи своїм наслідником сина Тимоша, та цей згинув у завойовницькому поході на Молдаву.

1651 р. Польща порушила незалежність Української Держави. В битві під Батогом 1652 р. зустріла її за це слушна кара.

Але безнастанні війни винищували край, вичерпували населення. Щоб забезпечитись перед цим, підписав Хмельницький злочасний союз з Москвою в Переяславі (1654).

Ніби на допомогу проти поляків приходять в Україну московські війська і розташовуються тут. Політичний розум великого гетьмана побачив свою помилку, почав гетьман шукати союзу проти Москви зі шведським королем. Та смерть перервала пляни, які здійснюватиме другий великий гетьман — Іван Мазепа.

Прапор боротьби з Москвою підняв Іван Виговський, цим разом замирившись з Польщею в ім'я більшої небезпеки — московської. Перший раз змірялись українці з московською силою, що від часів Андрія Суздальського безпечно зростала за українськими плечима, й під Конотопом так розгромили її, що цар наказав копати вали довкола Москви. Врешті арештували Виговського й без суду його розстріляли.

Без Великого Богдана Україна знов хилиться до упадку. 1663 р. Україна ділиться на Правобережну й Лівобережну та кожна має окремого гетьмана.

Гетьманська булава незабром попала в руки справжнього політика Петра Дорошенка. Цей гетьман добре зорієнтувався, що й Польща й Москва однаково небезпечні, та піддався під опіку султанові Туреччини, що була тоді єдиною державою, яка могла мірятись з Польщею й Москвою. Наслідком першої помочі нового союзника було усунення польського війська з Правобережжя. Знов постала незалежна Українська

Держава хоч і в неповних межах. Від цієї хвилини ціллю Дорошенка стало: «аби було єдине стадо і єдин пастир» — Москва перечеркнула ці великі змагання за незалежність і соборність. Московське військо облягло гетьманську столицю Чигирин, що після довгої і завзятої оборони, мусіла піддатися з браку харчів. Дорошенко передав гетьманські клейноди Лівобережному гетьманові, Дорошенка москалі вивезли в пуб Московщини, де він і помер.

9. В боротьбі з Москвою

Гетьманом Лівобережжя вибрано 1663 р. царського прислужника Івана Брюховецького. Та Москва провадила таку політику проти України, що навіть Брюховецький не міг цього знести й почав повстання при допомозі Дорошенка, при чім сам згинув. Москва щораз міцніше ставить свою ногу на груди України. Наступники Брюховецького — Многогрішний і Самойлович, як і Дорошенко, вмирають на засланні. Москалі трактують Україну не як добровільно злучену з ними державу, а як колонію, що в ній вони цілковито порядкують. Найменше підозріння в нелюдяльності кінчиться Сибіром і смертю. Московські залоги в українських містах і хуторах роблять москалів всевладними панами на українській землі. Тому треба було виняткового дипломата, яким був гетьман Іван Мазепа (1687-1709), щоб довго водити за ніс Москву з її незвичайно хитрим і здібним царем Петром.

В безнастанних війнах ослабла Україна. Край знищено, населення скривавилось і збідніло. А тимчасом Москва все зростала в силу. Мазепа бачив, що в одвертій боротьбі Україна не може сама без союзників і якогось відпочинку змирятись з нею в смертельному двобої. Тому, вдаючи абсолютну людяльність супроти царя, старається зміцнити край. Працює над створенням вищої інтелігенції, сильної старшинської верстви, але рівночасно намагається здобути собі нижчі

верстви, щоб докола себе, як голови держави, об'єднати всю націю. Рівночасно незвичайно обережно починає приготувляти протимосковські союзи, що увінчались договором Мазепи з лицарським шведським королем Карлом XII., що почав війну з Москвою. Програна битва під Полтавою поклала кінець сміливим і шляхетним плянам славного гетьмана. Наступник його Пилип Орлик, що склав конституцію України, помер на чужині, — ціле життя своє присвятивши заходам над втягненням чи то європейських держав, чи то Туреччини у війну з вічним ворогом України.

Хоч і дозволено козакам вибрати гетьманом Івана Скоропадського, видно було, що Москва прямує до знесення гетьманства й до остаточного знищення решток самостійності України. Після смерти Скоропадського Україною правила «Малоросійская колегія» — а гетьман був лише наказний. Був ним сміливий Павло Полуботок. Полуботок не годився на обмежування прав і вольности України і Петро I. знищив його. На його місце не дозволено вже вибирати наступника. Смерть Петра I. дала змогу Данилові Апостолові стати гетьманом (1727-1731). По його смерті, після довгої перерви, гетьманом став Кирило Розумовський, що хоч вихований на царському дворі, все ж був замало Москві послушний. Цариця Катерина II., що вирішила доконати Україну, змусила його скласти гетьманську булаву (1764) й Україна перестала існувати, як самостійна держава. Почала знов правити «Малоросійская колегія» та її знесено 1784 р., знищивши цим останні ознаки окремішности України.

Крок за кроком довгими роками Москва ступнево обмежувала права України, аж врешті перекреслила їх цілком. Московське військо, розташоване в Україні, не давало вийти з цього положення. Коли раз ворожа армія вступить на якусь територію — добровільно її не покине.

10. Чорна доба неволі

Але Україна ще мала своє військо — запорозьких козаків. Москва не могла з цим погодитися. 1775 р. Січ знищено, а останнього кошового Кальнишевського заслано на Соловки. Козаки вийшли на Дунай (Добруджа), потім на Кубань, де створили Чорноморське військо. Так знищила Москва самостійність України, але цим не задовольнилась. Проголосила, що немає української нації, є лише «малороси», що лише дечим різняться від москалів — «великоросів», а поза тим це одна нація.

Наша вища верства Лівобережжя змосковцилась, нижчі верстви, народ щораз більше занепадає в страшному ладі кріпацтва.

Правобережжя відступила Москва на підставі договору в Андрусові 1667 р. Польщі. Тут ще після Дорошенка були гетьмани, але вони не мали жодного значення, бо Польща не гірше від Москви, нищила українську збройну силу. Але український нарід не звик легко гнути шиї в ярмі й зривається до повстань. 1786 р. вибухло повстання під проводом Івана Гонта, зване Коліївщиною. Польща й Москва ворогували та воювали між собою. Але там, де треба було нищити спільного ворога Україну, виступають вони завжди разом. Так сталося і тут. Ще раз показалося, як помилився Великий Богдан, коли піддав Україну під опіку московського царя, сподіваючись, що спільна віра буде підставою згоди й охорони перед Польщею.

Дві нації ніколи не житимуть в згоді, коли одна буде сильніша й озброєна, а друга слабша й безбройна. Як колись Українська Держава підбивала собі московські племена, так тепер Москва, коли наша держава ослабла, поневолила її. Все пішло згідно з вічними засадами: «сила дає право» й «сильніші поневолюють слабшого». Нація це спільнота, а одна спільнота виключає іншу і боротьба між ними є вічна, як боротьба за існування.

Як на Правобережжі українські князі, литовського походження, та вся українська шляхта — старшина козацька спольщилася, так на Лівобережжі — змосковщилася. Діти її йдуть до московських шкіл, поволі починають почувати себе «росіянами». Навіть с о р о м л я т ь с я української мови, якою вже говорить лише закріпощене селянство.

Здавалося, що з кінцем XVIII. ст. українська нація і політично і культурно завмерла. Зникла Українська Держава, вища верства, українські школи й друковане слово. Але в народніх українських масах жила наша історична спадщина. Віки говорили в піснях про «славного Хмеля», про війни й повстання, про рідну Січ та зруйнування її Москвою — і жила віра у відродження України.

Та й вища верства, що спольщилася, не забула цілком про своє минуле і про своє походження. Заховала вона пам'ять про лицарську давнину та не забула, що вона є нащадками козацької старшини. Ці внуки славних дідів, хоч вже говорили чужою мовою, все ж трохи почували себе українцями. І так було на Наддніпрянщині, так було й в Галичині. Зв'язок цих освічених українців з Європою, де почали ширитися ідеї визволення поневолених народів, розбудив бажання і в них скинути чуже ярмо. Починається, хоч і поволі праця в цьому напрямку.

1791 р. українські лівобережні дворяни висилають графа Василя Капніста до Берліна, де він старається наклонити пруського короля до війни з Росією, з метою визволити Україну. Цей факт, як і інші подібні, вказує на те, що з кінцем XVIII. ст. живою була думка про самостійність України. В р. 1821. поліція викрила тайне «Т-во Обєднаних Словян», що в своїй програмі мало визволення України.

Та це були думки й змагання нечисленних одиниць. Решта української інтелігенції була зденаціоналізована і стояла своєю свідомістю нижче від темної народної маси, що не вчилася по школах і чужих мов не

знала. Треба було ці несвідомі маси розбудити, відродити та повернути до української національної свідомості.

11. Доба відродження

Початок відродження відзначила поява 1798 р. «Енеїди» Ів. Котляревського, писаної живою українською мовою. Цим фактом знов вернуло українське слово на друковані сторінки й засвідчило, що українці існують, як культурна нація. За Котляревським пішло багато письменників і починає ширитись українське національне відродження. — Спочатку культурне, а де-далі набирає воно й політичного забарвлення, щоб вибухнути пізніше великим зривом революції 1917 року.

Вогненне слово Шевченка, діяльність Кирило-Методіївського братства, що було розгромлене московською поліцією за свої змагання до визволення України з-під московського панування, сколихнули Україну. Починається дуже живий культурний та освітній рух, що згодом перекидається і в Галичину. Але й це було для москалів надто небезпечно. І тому приходить знову, як за Катерини II., заборона українського друкованого слова (1876). Цим законом хотів московський уряд замкнути уста українському народові, хотів спинити витворення української провідної верстви і перетворення українського народу в націю, свідому своїх завдань і своєї мети. Та український відродженецький рух був вже настільки міцний, що його не можна було вбити й уряд мусів поступитися. Рівночасно в Галичині державний режим Австрії дозволяв значно більшу, як у Росії, культурну працю. І з часом український відродженецький рух, що був досі майже чисто культурний, входить в дальшу стадію, в якій набирає рис руху і політичного. Це був безперечно важливий і великий крок вперед. Але він зі со-

бою приніс і незвичайно шкідливі моменти, яких наслідки — й досі покутуємо.

Ця наступна стадія — це народницько-радикальний рух, що почав ширитися при кінці минулого століття. Особливо спричинився до його поширення Михайло Драгоманів. Рух цей ставить собі за завдання не лише працю культурно-освітню, але й працю над організацією працюючого населення до боротьби за владу в державі. Коли б Драгоманів голосив лише це, було б воно корисне. Але він рівночасно голосив настільки шкідливі думки, що шкода, ним заподіяна, цілковито перекреслила ті заслуги, й він став на довгі роки нашим прокляттям.

Драгоманів уважав, що Україну поневолив не нарід московський, а лише цар і, що так само царат утискає москалів, як і українців. Коли б упав царат, то працюючі москалі запевнили б українській нації свободу. Ці думки цілковито розкладали українську суспільність. Україна не лише не приготувалась, але й не сподівалась боротьби з московським народом. Даремно кликав Міхновський до боротьби за незалежну державу — всі вірили, що треба об'єднатись з москалями і їм довіритись в боротьбі з царатом. Це й спричинило нашу програму в рр. 1917-1921.

Грім революції 1917 р. застав Україну неприготованою духово до творення своєї держави. Український уряд — Центральна Рада — вважав спочатку, що самостійність навіть непотрібна — вистарчить автономія в демократичній Росії. Адже ж працюючий московський нарід нікого поневолювати не буде... Тому не потрібна армія, не треба її організувати, не треба нації готувати до війни...

І знов повторилась стара історія. Україна дозволила зрости ворогові в силу, сама ж була приспана колісанкою думок Драгоманова й усіх соціалістів. Коли під напором обставин Центральна Рада 22. 1. 1918 р. проголосила Самостійність Української Держави — вороже військо рушило на Україну й перейшовши по

трупах українських молодих героїв під Крутами, зайняло Київ. Правда, швидко українська армія знов його відібрала, але почалась уже війна, яку ми через неприготованість мусіли програти.

КРИВАВЕ ПІВСТОЛІТТЯ

12. На переломі віків

Кінець ХІХ. століття застав Україну в страшному стані знищення. Знищення в першу чергу духового. Не лише брак власного шкільництва, брак культурних установ, брак економічного розвитку — давався відчувати до катастрофальних розмірів. Все це зрозуміло у бездержавної нації. Але найгірше було те, що Україна потопала в темряві духовій.

Занедбане й навмисне упосліджене окупантом село перебувало в нужді й несвідомості. Але ще гірше мабуть стояла справа з провідною верствою: її не було взагалі! Вища наша верства давно зденаціоналізувалась, а нововирощувана інтелігенція, що вийшла з села, попавши в чуже місто й ставши інтелігенцією через чужу школу, — ставала духово українському народові чужа. Про політичні її переконання сказано було вище: вона бачила визволення України в спілці з московськими «поступовими» колами, які були настроєні імперіялістично не менше від найчорнішої реакції.

Багато краще стояла справа в Галичині, що перебувала під окупацією Австрії. Цілий ряд національно-конституційних заворушень змусив уряд австрійської імперії піти на уступки національним меншостям і дати їм можливості не лише культурного, але й політичного життя.

Українці в Галичині та Буковині, маючи своїх послів у парламенті, могли добитися певних успіхів в різних ділянках. Так ці землі покрились густою сіткою «Просвіт», філій «Сільського Господаря», кооператив.

Ставши на ноги господарсько й маючи певні політичні права, вони могли боротися з польським наступом. В цій боротьбі за місцеві справи зростала національна свідомість і поширювалась в масах.

Згодом повстали спортові товариства «Сокіл» та «Січ», що були зародком війська. В 1911 р. постає широка організація «Пласту». В 1913 р., як рівновага до польського піввійськового товариства «Стшелец» постає «Товариство Українських Січових Стрільців».

Як колись Наддніпрянщина допомагала Галичині в її відродженні не лише творами своїх письменників, але й матеріяльними засобами (деякі перші галицькі часописи виходили за гроші П. Куліша й ін), так тепер Галичина могла допомогти Наддніпрянщині. Й вона допомагала — в першу чергу друками, які перекидалися над Дніпро нелегально.

Але зростала свідомість і на Наддніпрянщині. Вогненне слово М. Міхновського поставило виразно самостійницькі ідеали. За поширення тих ідеалів стояла вже тепер політична партія РУП. Широку освідомлюючу роботу вів Симон Петлюра своїми виданнями. Революція в Росії 1905 р. вивела українське слово з підземелля й дозволила йому знов піти в маси.

Але політична думка була квола. Більшість політичних діячів була під впливом московських теоретиків, які кожну доктрину препарували в користь ідеї неподільности Росії. І всі тодішні «революціонери» змагали до соціального визволення народів, вважаючи, що клясова солідарність з приходом до влади московських робітників сама собою розв'яже й національне питання. Мало хто бачив, який підступ чаїть-ся в цих теоріях і як дорого коштуватиме Україні легковірність її марксистів і взагалі «поступовців».

13. Війна 1914-1920

На передодні першої світової війни українське питання стало між двома великими силами: Москвою і

Австрією. Між цими двома імперіялізмами були поділені українські землі. На території цих двох імперій були головні українські установи й визначні діячі. Кожна з них хотіла використати війну для вирішення українського питання: Москва мала намір досягнути повну ліквідацію української проблеми. Австрія мала намір використати українців для послаблення московської імперії.

З вибухом війни 27. 7. 1914 р. повстає у Львові Головна Українська Рада, яка видає свій перший заклик, що кінчиться словами: «Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України».

Головна Українська Рада проголошує мобілізацію українців Галичини до військових українських частин — Українських Січових Стрільців під гаслом: «Війна за волю України». Наскільки це гасло мало відгук в масах свідчить факт, що протягом трьох перших тижнів до формацій УСС зголосилось 25 тисяч добровольців. Таким чином відновлено українську збройну силу, яка билась під українським прапором за українські державні цілі, хоч і в рямах чужої армії.

Але незабаром приходить окупація Львова москалями й жахливий терор та нищення всього українського. Депортація українських діячів, вішання свідомих селян під замітом шпигунства (те саме згодом робили австрійці, зокрема мадяри), знищення українських установ і ліквідація всього культурного та господарського життя.

Та українська свідомість настільки зросла, що її вже задушити не можна було. Вирвати її можна було тільки разом з життям. Придушене українство в Галичині відроджувалось на чужині, де серед полонених українців розгорнув свою широку діяльність Союз Визволення України, що стояв на проголошених Д. Донцовом в 1913 р. засадах відділення України від Росії. В своїй програмі СУВ проголосив: «Об'єктивна історична konieczність вимагає, щоб поміж західньою

Європою і Москвою повстала Українська Держава».

14. В огні й бурі революції

Березень 1917 р. приніс революцію в Росії. Зробили її українські частини в Петербурзі, які скинули царський утиск. Московською імперією почав правити Тимчасовий Уряд Керенського.

В Києві 17. 3. 1917 р. постає Українська Центральна Рада під проводом проф. М. Грушевського. Вона наразі має тільки наміри добитись автономії для України, але створення окремого органу для управління українською територією було вже кроком до відірвання України від Москви. Це не виправдує наших автономістів: революція вимагала швидшого темпа дії.

Український Національний Конгрес, що відбувся 19-21 квітня 1917 р. також висловлюється тільки за автономією, але все ж це вже був прояв сепаратизму. Але трудящі Росії, Тимчасовий Уряд, хоч і проголосив для всіх свободу, не має наміру випускати України зі своїх рук і гальмує всякі українські починання, як тільки може. Виявляється, що марксистська теорія клясової солідарности підпорядкована вповні націоналізмові: московські трудящі, не хочуть позбутися багатств, якими розпоряджає українська трудова кляса.

Гальмує розвиток подій і український соціалізм, що йде на поводі московських соціалістів. Проголошений 20. 11. 1917 р. III Універсал проголошує створення Української Народної Республіки, але «не відокремлюючись від російської республіки»...

За той час в Московщині переведено т. зв. жовтневу революцію і до влади прийшли більшевики. Вони відразу ж сунуть в Україну, щоб завоювати її чорнозем, залізо й нафту та берегти Чорного моря. Займають вони Лівобережжя та творять в Харкові «виконком», що його Москва визнає «органом власті всієї України».

Москва цим зірвала маску: виказалось, що московські трудящі не менше зазіхають на Україну, як колись царський уряд. Але й тепер це ще не всім було ясне. І далі Центральна Рада вагалась і не мала відваги проголосити самостійности. Аж під натиском самостійницьких кол 22. січня 1918 р. проголошено незабутній акт Самостійности, що став зворотним пунктом нашої історії.

Москва продовжувала війну проти України. Банди трудящих Петрограду й Москви рушили на Київ і пройшовши по трупах героїв Крут, здобули столицю. В такій ситуації Україна мусіла шукати якогось союзника й 9. 2. 1918 р. підписано мир з т. зв. Центральними державами в Бересті. Це дало змогу українській армії звільнити Київ.

Але разом з українською армією в ролі «союзника» прийшли в Україну німці. На них то сперлись московські елементи, що наплинули в Україну, втікаючи від большевицької різні, сполучившись з місцевими поміщиками — москалями й поляками й запевнили німців, що вони матимуть з України більше користи, коли владу передадуть рекції, яка відновить дореволюційний соціальний лад.

Німці в квітні 1918 р. розігнали Центральну Раду й посадили в Києві гетьмана, якого оточено московськими міністрами й дорадниками. Хоч і затримано формально українську державність, але влада опинилась в руках німців та москалів. Врешті гетьман докотився до проголошення федерації з Москвою.

Цього далі не міг терпіти пробуджений революцією народ і проти гетьмана вибухло повстання, яке очолив Симон Петлюра, а головною силою його був Корпус Січових Стрільців під командою Е. Коновальця й Андрія Мельника. Після побідного бою під Мотовилівкою українські частини 14. 12. 1918 р. здобули Київ.

В міжчасі в Німеччині й Австрії вибухла революція. Користаючи з того у Львові проголошено само-

стійність української держави на західніх землях України (1. 11. 1918), а вже 3. I. 1919 ухвалено зеднання Наддністрянщини й Наддніпрянщини в одну неподільну Самостійну й Соборну Українську Державу.

Але рівночасно розгорілись в Галичині бої з поляками, а на східньому фронті з москалями. Обидві армії були стиснуті між фронтами й мусіли об'єднатись. Це об'єднання додало їм такої сили, що вони в переможному поході здобувають 31. 8. 1919 р. Київ. Проте цей великий день перемоги не тривав довго. Переважаючі сили ворога витискають українську армію. Вона без набоїв і без медикаментів, а вороги її б'ються з допомогою власних фабрик, або запасів, що їх достарчає західня Європа.

В трагічній ситуації дві армії знов розходяться й знов повстають два уряди. Одні підписують договір з білими, а згодом з червоними москалями, а другі замирюються з поляками. Коли нема власної сили, то союзники не врятують і українські визвольні змагання падають. Ризьким договором замирилась Польща з Москвою, поділивши Україну кордоном на Збручі. Частини українських земель попадають під окупацію румунів та чехів.

15. Боротьба не припиняється!

Українські армії опинились на чужині й склали зброю. Але й на чужині вони не припиняють боротьби за майбутнє України. Еміграція розвинула велику пропагандивну й культурну працю, створивши високі школи, наукові інститути, цінні бібліотеки й творячи вартості, що залишаться назавжди вкладом в українську історію.

Не припинилась і боротьба. Ще довго Україна горить вогнем повстань, якими кермують повстанчі комітети. Але в міру того, як ворожа державна система зростає в силу, маліють можливості відкритої збройної боротьби. Як невідклична конечність виростає по-

треба нових форм. Такі форми дає полк. Е. Коновалець, створивши Українську Військову Організацію, яка продовжує бої з усіма окупантами, але засобами підпільної армії.

Проте згодом виказується, що сама підпільна армія не вистарчає — треба підпільної політичної організації, яка провадила б політичну боротьбу на довгу мету. Для цього Е. Коновалець творить Організацію Українських Націоналістів (1929 р.), що перебирає на себе завдання визвольних змагань і визвольної політики.

Український націоналізм бореться проти всіх окупантів і на всіх фронтах. Започаткована 1917 р. боротьба ведеться далі цілою українською нацією у всіх ділянках життя: в політичній, культурній, господарській. Під кожною окупацією кипить праця, горить боротьба. Під різними назвами виникають організації, проводяться різні акції, але всі вони мають одну мету: вести нарізд до визволення і відновлення державности.

Ворог криваво розправляється з цим рухом: колективізація України, ліквідація культурного українського життя, шибениці, розстріли, висилка сотень тисяч на Сибір, вигублення мільйонів голодом, криваві пацифікації — але українська нація не припиняє боротьби й залишається активним чинником світової політики. В цьому головне значення боротьби українських націоналістів.

Коли світове напруження загрожує вибухом нової світової війни, а з тим і новою активізацією українського питання — ворог вдаряє по найвизначніших постанях, які стали прапорами наших визвольних змагань. Так з руки московського агента падає в Парижі 1926 р. Симон Петлюра, а напередодні війни в 1938 р. в Роттердамі Е. Коновалець.

Проте українська боротьба занадто вже закоріненна, щоб її могла припинити смерть Вождів. Вона ведеться далі, виявляючи все нову силу й завзяття. Чеська криза дала змогу ОУН розгорнути боротьбу за укра-

їньке Закарпаття 1938 р., яка закінчилась проголошенням самостійности Карпатської України (1939) і в обороні її стала Карпатська Січ, що була першою збройною формацією, яка розпочала війну проти німецького імперіялізму, на послугах якого вже тоді була Мадярщина.

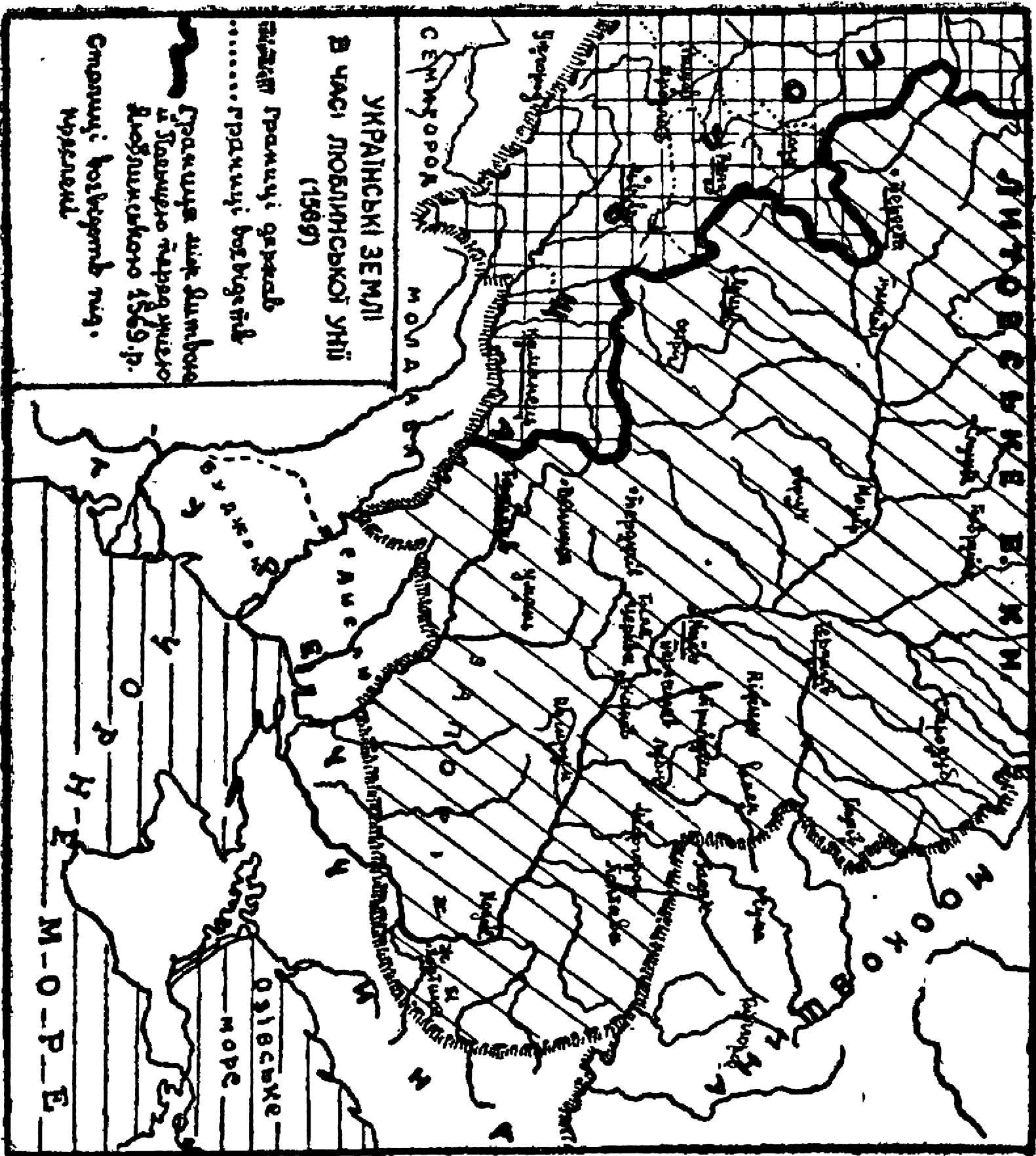
Прийшла кривава друга світова війна: 1. 9. 1939 р. німці заатакували Польщу й поділились нею з Москвою, віддаючи червоному молохові західні землі України, а згодом і Буковину та Бессарабію. Так здійснилась гірка соборність, бо лише Закарпаття залишалось під мадярами й Засяння, Холмщина та Підляшся в складі т. зв. Генеральної Губернії (Польщі). Але мимо терору Москви визвольні змагання українського народу не припинились, а навпаки: користаючи з воєнної заверюхи, вони розгортаються. Підпілля зростає.

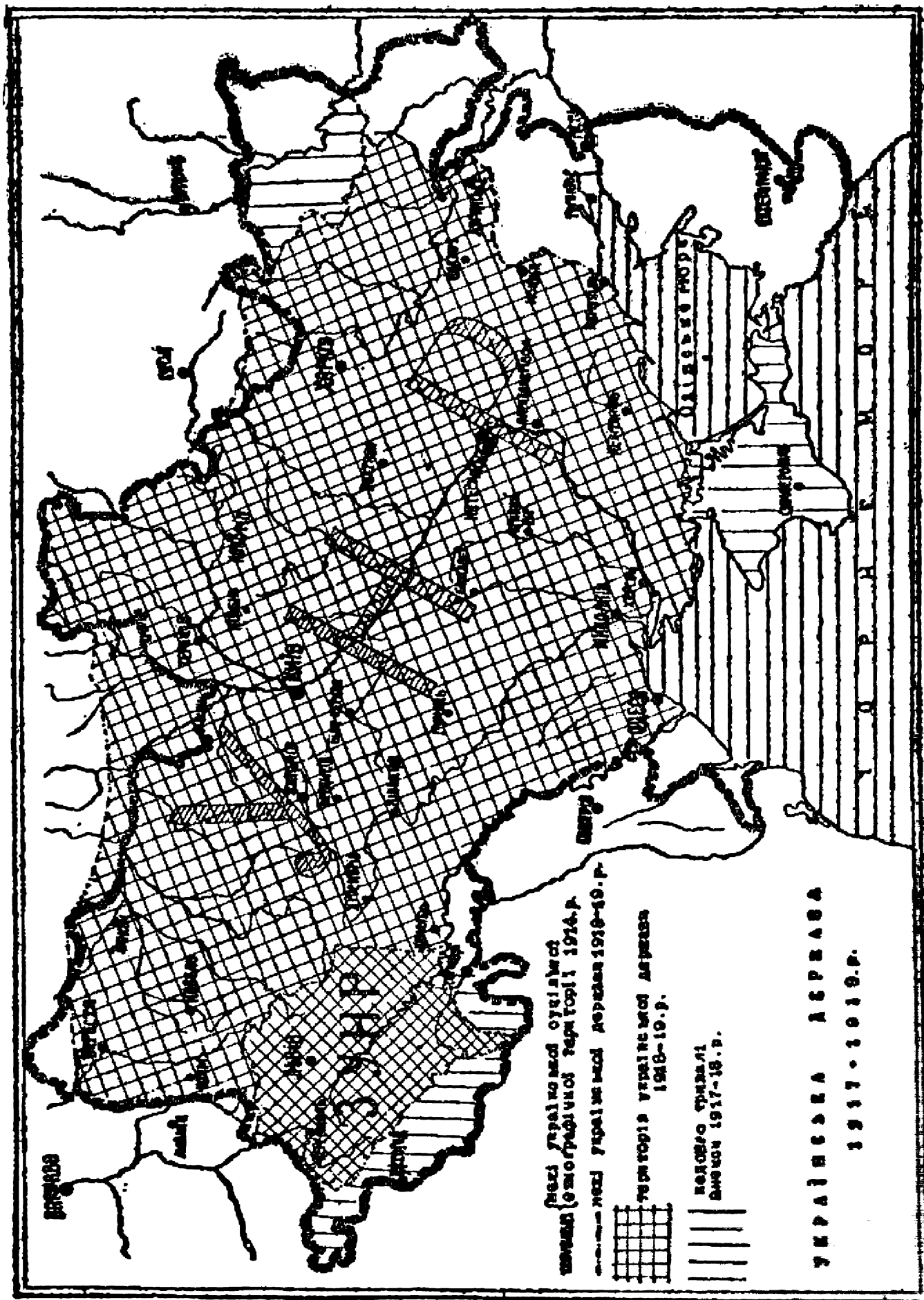
Коли 1941 р. німці заняли всю Україну й почали там свій терор Україна відповіла створенням Української Повстанчої Армії, яка завдала їм дошкульних втрат і продовжує свою боротьбу до сьогодні проти червоного окупанта.

Організація Українських Націоналістів за час війни поширила свою організаційну мережу на всіх українських землях та своєю жертвенністю в перших лавах бою здобула симпатії всього населення для себе й зрозуміння великої правди: лише українська держава запевнить українській нації життя і розвиток.

УПА, започаткована повстанчими діями от. Тараса Бульби-Боровця в співдії з ОУН стала сьогодні всенародною українською армією, що коштом безчисленних жертв продовжує боротьбу за державне існування української нації, даючи приклад іншим поневоленим народам.

Україна, яка від початків своєї історії була забором проти диких орд сходу й півночі й сьогодні несе прапор боротьби за волю проти поневолення і проти наступу Москви, як ворога всього світу.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

великий європейський тижневик

«Українське Слово»

Адреса Редакції й Адміністрації:

«La Parole Ukrainienne», 3, rue du Sabot, Paris 6-e.

Річна передплата: в Франції — 1200 фр., в Бельгії — 190 б. фр., в Англії — 32 шіл., в Канаді — 5 дол., в ЗДА — 5 дол., в Аргентині — 36 пезів, в Бразилії — 85 круз., в Австралії — 2 ф. У всіх інших країнах рівновартість 5 ам. дол.

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — виходить вже 17 років в Парижі, одному з найважливіших центрів політичного й культурного життя світу,

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — має найкращі інформації і негайно їх подає своїм читачам,

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — містить статті про світову й українську політику, найвизначніших публіцистів,

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — містить статті й праці найкращих українських та чужинних авторів: письменників, критиків, журналістів, мистців і науковців,

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО» — найкраще поінформує Вас про все, що треба знати українцям на чужині.

Коли хочете бути в курсі справ політичного, культурного, господарського життя світу й України — передплачуйте **«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО»**.

КУПІТЬ КНИЖКИ, ЩО МИ ІХ СПРОВАДИЛИ ДЛЯ ВАС

КІОСК «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА» ПРОДАЄ:

Повісті й оповідання:

«Чужиною» — повість М. Брадовича — 110 фр.

«Смертоносці» — оповідання О. Сацюка — 150 фр.

«В обіймах давуна» оповідання Гордія Вузола — 135 фр.

«Шовкова рукавичка» — оповідання М. Цуканової — 55 фр.

«Бездротні телеграфи» — оповідання з життя українців в Бразилії — 55 фр.

Книжки для молоді:

«Козацька дитина» — історичне оповідання — 50 фр.

«Давні люди й звірі» — пригода хлопчика в пущі — 50 фр.

«Огонь умер» — оповідання з життя первісної людини — 50 фр.

Театральні песи:

«Українське весілля» — песа на 4 дії С. Мана — 70 фр.

«Обізналися» — комедія на 3 дії О. Запорожця — 70 фр.

«Україна» (трагедія українського народу) драма на 6 картин Н. Ладонка — 75 фр.

«Еміграційна лихоманка» — комедія на 3 дії І. Качуровського — 75 фр.

Політика — публіцистика:

«Большевизм» (життя в ССРСР) О. Запорожця — 85 фр.

«Основи суспільного ладу» — проф. Е. Онацького — 75 фр.

«СССР — вязниця народів» — М. Данька — 55 фр.

«Творче життя й геройська смерть Олени Теліги» — Е. Онацького й О. Ждановича — 65 фр.

«Самостійна Україна» — М. Міхновського — 40 фр.

«Причинки до історії української революції» — спомини полк. Е. Коновальця — 70 фр.

Поезії:

«Кобзар» — Т. Шевченка в трьох томах — 450 фр.

«Поет» — поема Т. Осьмачки — 140 фр.

«Крещендо» — Ганни Черинь — 75 фр.

Наука:

«Наше національне імя, наш національний герб» — 75 фр.

«Україна — наша земля» — нарис географії В. Задеснянського — 75 фр.

На пересилку кожної книжки долучить 15 фр.

Книжки висилаємо лише за готівку!

Увага клієнти закордоном! Заовляючи у нас книжки памятайте, що 1 канадський доляр коштує 300 фр. фр., 1 американський доляр — 350 фр. фр., 1 бельгійський франк — 6,5 фр. фр.

Поспішайте зі замовленнями!

НАЙБІЛЬШИМ ВАШИМ ПРИЯТЕЛЕМ НА ЧУЖИНІ Є УКРАЇНСЬКА КНИЖКА

КІОСК «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА» ПРОДАЄ:

«Сьогодні й Завтра» — публіцистичні нариси З. Книща — 175 фр.	«У Вавилонському Полоні» — спомини з німецького концтабору — Є. Онацького — 150 фр.
«Церква в житті українського народу» — 45 фр.	«Сорочинський Ярмарок» М. Гоголя — 45 фр.
«Божа Наука» — 225 фр.	«Від УВО до ОУН» — історія українського революційного підпілля — В. Мартинця — 750 фр.
«Загоріла Полонина» — оповідання С. Парфанович — 130 фр.	
«Інші дні» — збірка оповідань С. Парфанович — 210 фр.	
«В Херсонських степах» — історична повість Ю. Степового. — 125 фр.	
«Павло Полуботок» — історична рама К. Буревія — 90 фр.	
«Морітурі» — драматична повість . Багряного — 110 фр.	
«Співанник» — 30 нар. пісень 95 фр.	
«Славні Побратими» — історична повість — А. Кащенко — 55 фр.	
Слівник Французько-український» — Т. Науменка — 50 фр.	
«Житомирська Трагедія» — 90 фр.	
«Городок Ягайлонський» — 40 фр.	
«В Імя Правди» — 70 фр.	
«Два Базари»: 1921-1941 — 40 фр.	

КАРТКИ:

Б. Хмельницького,
Т. Шевченка,
І. Франка,
І. Котляревського.

Ціна поодинокі картки — 15 фр.

КАРТИНИ КОЛЬОРОВІ, ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ:

Візд Б. Хмельницького до Києва — 335 фр
Запорожці пишуть лист до Султана — 335 фр.

На пересилку кожної книжки долучить 15 фр.

Книжки висилаємо лише за готівку.

Для наших закордонних клієнтів подаємо вартість відношення між франком і іншими валютами: 1 ам. долар — 350 фр., 1 бельг. франк — 6,5 фр.

П о с п і ш а й т е з і з а м о в л е н н я м и !